

Sınıf Mücadelesi ve Hegel Diyalektiğinin Marksist Görüşle Ayakları Üstüne Oturtulması

Ceviren MEHMET TİM

«Diyalektiğin Hegel'de içine düştüğü yanılısına, Hegel'in diyalektiğin işleyiş biçimlerini geniş ve bilinçli bir şekilde tasarlayıp açıklamasını engellememiştir hiçbir zaman. Hegel'in diyalektiği baş aşağı duruyor. Gizemsel (mistik) kılıf içindeki akılcı (rasyonel) çekirdeği farkedebilmek için, Hegel'in diyalektiğini ayakları üstüne koymak gerekir.»

Kapital'in Almanca ikinci baskısına son sözünde böyle diyor, Hegel'in idealist diyalektiğinin materyalist görüşle ayakları üstüne konması gereğinden söz ediyor Marx. Marx'a göre ancak bu şekilde Hegel'in diyalektiğini örten perde kaldırılabilir, onun akılcı çekirdeği, gerçek anlamı gün ışığına çıkarılabilir.

Bilindiği gibi bu görüş, Dühring'den Merleau-Ponty'ye, Sartre'a, Bernstein'a, ya da Sorel'e kadar sürekli tepkilere yol açtı: Madde ruhun bir dışavurumu değilken, nasıl olur da Hegel'in diyalektiği, yani ruhun bir hareketi madde içinde bulunabilirdi? Bir materyalist *çelişme*'yi *nesne*'lere nasıl sokabilirdi? Başka deyişle: İdealist diyalektiğin tüm içeriği değiştirilmeden, «akılcı çekirdek»inin —materyalist diyalektikte kullanmak amacıyla— «mistik» bozuşmalarından arındırılarak ortaya çıkarılması, böylece bir idealist diyalektiğin materyalist görüşle ters-yüz edilmesi nasıl mümkün olacaktı?

Bu türden tepkileri Marx ve Engels çok önceden cevaplamışlardı; onlar, burada sözkonusu olan materyalist görüşle ters-yüz etme işleminin, gerçekte ters-yüz olan bir şeyi ters-yüz etme, yani düzeltme, «ayakları üstüne koyma» işlemi olduğunu açıkça belirtmişlerdi. * Hegel'in eseri teorik bilgiyi ve pratik deneyleri yansıtıyor; Hegel'de diyalektik gerçek devinimin (hareket) bir dışavurumudur, dersek, bu nedenle pek yanılmış olmayız ve yine bu nedenle Hegel'in diyalektiğinin, kendiliğinden de olsa, akılcı, materyalist bir çekirdeğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ama Hegel'de gerçek devinimin dışavurumu ters ve yanılılarla dolu bir dışavurum; ona, içinde yatan anlamı vermek, Hegel'deki diyalektiğin içeriğini bilimsel bir teoriye dönüştürmek gerekli.

Ama bu cevap da bir başka sorunu ortaya çıkarmakta: Yukarıda belirttiğimiz materyalist görüşle ters-yüz etme işlemi, bir başka ifadeyle: diyalektiği gerçek devinimlerin insan kafasına yansımaları olarak görme zorunluğu, Hegel'in diyalektiğini eleştirel bir gözle inceleme, araştırma *görev*'ini yüklüyor bize, böylece ortaya —kendiliğinden oluyor bu—

* Yani, gerçeklik Hegel'de ters-yüz olmuştur, bunu bir daha ters-yüz etmekle yeniden gerçekliği bulmuş oluruz. Bu sözler, Hegel'i Marksizm'e kabul etmek için yeterli bir formül gibi görünmüyor bize. Çünkü gerçekliğin bilince yansımaları bu kadar mekanik bir ilişki içerisinde yürüyemez. Öte yandan, bu sözü söylemek için, önce gerçekliği bilmek gerekir; ancak buna dayanarak Hegel teorisinin gerçeğin «tıpatıp» tersi olduğunu söylemek mümkündür. O zaman da zaten gerçekliği kavrama yönteminde Hegel'e bir ihtiyaç kalmaz. Ayrıca, bütün ideolojilerin, gerçekliğin belli bir biçimde çarpıtılmış biçimi olduğunu baştan kabul ettiğimize göre, bu anlamda bir «akılcı çekirdek» nasıl olsa bütün ideolojilerde bulunur. O halde, Hegel'in özgüllüğü nerede?

akılcı bir çekirdek çıkıyor ve biz bu çekirdeği gizemsel (mistik) kabuğundan kurtarabiliyoruz. Ama acaba bu ters-yüz etme işlemi yeterli mi? Yukarıda belirttiğimiz görevi somut olarak yerine getirebiliyor mu? Akılcı çekirdek, örneğin çelişme (Widerspruch), aşma (Aufhebung), olumsuzlamanın olumsuzlaması (Negation der Negation) v.b. kategorilerinde mi kendisini gösteriyor? Akılcı olanı (yani korunması gerekeni), mistik olanı (yani atılması gerekeni) ve aynı zamanda hem akılcı, hem de mistik olanı, yani düzeltilmesi, tamamlanması gerekeni (ama nasıl?) bir bakışta, kolayca ayırabilir miyiz? Hegel'in diyalektiğini ters çevirmemiz, ona materyalist gözle bakmamız bu ayrımları yapabilmemizi sağlayabilir mi? *

Hegel'in diyalektiğini tarihî-maddeci bir biçimde düzeltmek istediğimiz zaman, yani ona marksist bir nitelik kazandırmaya çalıştığımızda, bu *ayakları üstüne oturtma* ve *akılcı çekirdeği ortaya çıkarma* kavramlarıyla karşılaşırız. Ama Marx'ın da açıkça belirttiği gibi, bu iki eylem arasındaki ilişki oldukça çapraşık görünüyor, çünkü *ayakları üstüne oturtma* yalnızca akılcı çekirdeği ortaya çıkartmakla kalmıyor, aynı zamanda —kısmen de olsa— akılcı çekirdeği bozuyor, değiştiriyor. *

Bütün geçici varsayımları bir yana bırakıp, Hegel diyalektiğinin eleştirel bir biçimde düzeltilmesini ve yeni diyalektiğin ortaya çıkışını incelersek; yani «Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi», «1844 yılının İktisadî-Felsefî Yazıları», «Kutsal Aile», «Alman İdeolojisi», «Felsefenin Sefaleti», «Manifesto», gibi eserleri analiz edersek, herkesçe bilinen belirli çelişmelerin Marx ve Engels'in düşünce tarzlarında oynadıkları temel rolü görürüz —özellikle bu çelişmelerden bir tanesi çok önemli: Sınıflar arasındaki, yani burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çelişme. Bu çelişme teorik bir taslak olarak, ilk kez «Kutsal Aile»nin 16. bölümünde karşımıza çıkıyor ve «Manifesto»da klasik, bilinen kavramına kavuşuyor: Bu kavram *sınıf karşıtlığı* kavramı. *

Tarihî maddeciliğin temelde saptadığı çelişmelerin spesifik (özgül) özelliği ne? Kısaca söylemek gerekirse: bunlar antagonist çelişmelerdir, bir tarafın gelişimi, karşı tarafın —eskiden egemen olan tarafın— yıkılışının, ortadan kalkışının somut koşulunu hazırlamaktadır; çelişmeler hiçbir zaman, örneğin devlet gibi yüksek bir birimin bünyesinde eriyerek ortadan kalkamazlar; oysa Hegel'de devlet, «Hukuk Felsefesi»nde açıkladığı şekliyle, çelişmelerin gerçek temelidir; buna karşılık «Üçüncü Terim»de (Dritte Terminus) devlet, çelişmelerin uzlaşmaz karakterinin bir dışavurumudur; * çelişmenin tek «çözüm»ü bu temellerin gerçek bir devrimle kökünden ortadan kaldırılmalarıdır, bu çözüm Hegel'in felsefesindeki gibi düşüncenin bir başka uğrağa tasarimsal geçişi değildir, tarihin bir başka aşamasına gerçek bir geçiştir, bu geçişte sözkonusu çelişme çözümlenmekten çok, kökünden ortadan kaldırılmaktadır. *

Marx ve Engels, dönüşmüş bir mantığa göre yaptıkları işlevsel analizlerinin (Funktionalanalyse) çerçevesi içindeki kategorileri apaçık Hegel'den almalarına karşın, temelde Hegel'inkilere uymayan bu çelişmeleri karşıtlık (Gegensatz) ve çelişme (Widerspruch) kavramlarıyla belirlerler, onlara gö-

* Yazar burada, gerekli soruları sormaya başlıyor. Ama bu soruların düşünülmesi bile, kendisinin başta koyduğu tersyüz etme işlemi geçersiz kılmaya yeter.

* Hegel sistemini «ayakları üstüne oturtmak» bir yana, bu sistemin ayaklarını bulmak da yeterince zordur, çünkü bir dairenin ayakları olmaz. Bu ayaklar, son analizde, idealizmin bilgi teorisi ki, bunlarla maddecilik arasında köprü kurmak da o kadar kolay değildir.

* Oysa Hegel'in «çelişki» kavramı, tanımı gereği böyle bir karşıtlığı içinde barındıramayacak bir çelişkidir. Yazar, bu noktadan sonra, başlangıç noktasından yavaş yavaş uzaklaşarak, Hegel'le Marx'ın benzeşmesinden çok ayrışmasını vurgulamaya başlıyor. «Devlet» sorunu bunun bir somut örneği.

* Oysa Hegel çelişkisi, antagonizmi değil, her şeyin uzlaşırılığını açıklamak için başvurulmuş bir ilkedir.

* Hegel'in, yukarıda andığı «aşma» (aufhebung) kavramının Marksizm'le uzlaşmazlığını belirliyor böylece.

re maddi çelişme insan kafasına yansır, böylece kavranır. Zaman zaman, örneğin Marx'ın Annenkov'a 1846 yılı mektuplarında ve «Felsefenin Sefaleti»nde, eşanlımlı Fransızca bir kavram olan «antagonizm» kullanılmıştır. (Engels daha sonra sınıfların karşıtlığı 'Klassengegensatz' kavramını sınıfların antagonizmi 'Klassenantagonismus' kavramıyla değiştirmiştir.) * Bu kavram daha sonraları Almancalaşarak sık sık kullanılır oldu. (Örneğin «Katkılar»ın önsözünde, «Kapital» in I. ve VI. kitaplarında v.s.) Toparlamak gerekirse, marksist düşünce antagonizm kategorisinde odaklanmaktadır, antagonist çelişme «akılcı çekirdek»in temel ögesidir, bu öge Hegel diyalektiğinin materyalist anlayışla tersine çevrilmesiyle ortaya çıkarılmıştır. *

* Çünkü Hegel'de karşıtlık, aynı zamanda özdeşlik demektir. Bunu da, Marksizm içinde düşünmek zordur. Çünkü Marksizm'de karşıt olanın, örneğin burjuvazi ile proletaryanın, aynı zamanda «özdeş» olabileceğini düşünmek imkânsızdır. Ama Hegel'de toparlayıcı kavram «insan» olduğu için, «sınıf» da bunun içinde eritilebilir.

* Bu da, bizce, Hegel'in «akılcılığının» çok «başsağı» bir açıklaması. Çünkü, «antagonizm», bu anlamda, Hegel'de olmayan bir kavram. Ama Antagonizmi içermeyen sistemi tepe üstü çevirince içinden antagonizm kavramının düşeceğini ummak da biraz garip bir iyimserlik oluyor.